

of Ukrainian and Russian artists' creative work. On the other hand, the fine arts as well as painting, graphic art and sculpture depended on financial possibilities and spectator's awareness. The nobleman Kochubey represented this audience. Being a descendant of Poltava kozak foreman, even Russified, he didn't cut from Ukrainian roots, but assert that from the depth of folk culture one can take the best realistic examples for art. This is a determination of the importance of chosen topic.

Keywords: Zghurivka, P.A. Kochubey, T.H. Shevchenko, Academy of Art, D.V. Hryhorovych, H.P. Halahan.

Одержано 25.03.2016.

УДК 37(477):316.61

Олеся Ткаченко, Вікторія Грукач
(Переяслав-Хмельницький)

ДОКУМЕНТИ РОДИННОГО АРХІВУ ТЕРЕЩЕНКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті розглядаються документи сімейного фонду родини Терещенків, що знаходяться в Центральному державному історичному архіві України у м. Києві та є цінним джерелом для вивчення розвитку цукрового виробництва в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ ст. У документах знаходимо відомості про нерухоме майно родини, кількість землі, якою вони володіли в Курській, Волинській та Київській губерніях, діяльність цукрових і винокурних заводів, торгівлю цукром, умови найму робітників і технічних спеціалістів, забезпечення виробництва сировиною та матеріалами.

Метою статті є дослідження підприємницької діяльності родини Терещенків, зокрема цукрового виробництва у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. на основі архівних джерел.

При написанні статті були використані такі методи: історичний, хронологічний, аналізу та порівняння, статистичний.

Ключові слова: родина Терещенків, промисловість, мануфактура, цукрове виробництво, сировина, підприємство.

На сучасному етапі в Україні вирішуються складні завдання розбудови української правової держави та громадянського суспільства, в основі яких повинна лежати розвинута ринкова економіка. У зв'язку з цим актуальним є вивчення історії розвитку цукрового виробництва у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., зокрема, вивчення діяльності цукропромисловців Терещенків. Адже цукрове виробництво у цей період було найбільш розвиненим і поширеним у багатьох українських губерніях. На їхніх територіях розташовувалося близько 80% цукрових заводів Російської імперії. Питома вага цієї галузі становила 60% усього місцевого виробництва.

Метою статті є дослідження і узагальнення архівних джерел сімейного фонду Терещенків, аналіз на їхній основі цукрового виробництва в Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. і, зокрема, підприємницької діяльності родини.

Численна група документальних джерел з історії підприємницької діяльності однієї з найбільш відомих у другій половині ХІХ ст. родини зберігається у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві (ЦДІА України). Вони відклалися там у сімейному архівному фонді Терещенків, який містить 2 065 справ [5]. Там знаходимо відомості про нерухоме майно родини, кількість землі, якою вони володіли, діяльність цукрових і винокурних заводів, торгівлю цукром, умови найму робітників і технічних спеціалістів, забезпечення виробництва сировиною та матеріалами.

У фонді родини зберігаються документи, що містять інформацію про придбання землі, маєтків, заводів братами Терещенками у Курській, Волинській та Київській губерніях [5, спр. 76, 92, 113]. Раніше вони займалися торгівлею хлібом, за що й отримали почесне звання. Після реформи 1861 р. багато поміщиків по всій Російській імперії не зуміли вести свої господарства у нових умовах, чим і скористалися Терещенки, про що свідчать справи про оренду маєтків і землі [5, спр. 63]. З 1884 по 1893 рр. Ф.А. Терещенко орендував 2289 десятин землі [5, спр. 63, арк. 2].

Займаючись підприємницькою діяльністю вже у 1860-х рр. Терещенки мали солідний капітал, який почали вкладати у цукрову промисловість. У 1855 р. у Воронежі Глухівського повіту родина побудувала середній за розмірами цукровий завод, а вже у 1867 р. була власниками п'яти цукрових заводів.

Справи фонду 256, 264, 286, 322-325, 335, 336, 430, 461-464, 483 та ін. – це справи про купівлю маєтків відомими цукропромисловцями.

Громадськість заговорила про Ф.А. Терещенка після купівлі у 1868 р. у Волинській губернії Червонського маєтку і 6700 десятин землі, у квітні 1889 р. – у Могилевській губернії Студенського маєтку і 10400 десятин землі, у серпні того ж року – Андрушівського маєтку у Житомирському повіті з 9200 десятинами. Все це землевласник купив «з вільних рук» за готівку [5, спр. 381, арк. 13].

За проханням Ф.А. Терещенка київський генерал-губернатор 17 листопада 1880 р. видав на його ім'я свідоцтво на привілей у придбанні на пільгових умовах у «Південно-Західному краї нерухомого майна» [5, спр. 719, арк. 1]. У листопаді того ж року Федір Артемович купив у дворянина Малиновського маєток у селі Воропаях Новгород-Волинського повіту і 1929 десятин «со всеми экономическими, хозяйственными и другими строениями и оброчными статьями», вільних від наступних наділів для тимчасовозобов'язаних селян. За цей маєток було заплачено готівкою 100 тис. крб. У грудні Терещенко купив у надвірного радника Чеховського за 70 тис. крб. ще 802 десятини [5, спр. 1283, арк. 21]. У березні 1889 р. купив за 900 тис. крб. у К.А. Горчакова-Таганчанського маєтки у Канівському повіті – Мартинівку, Пелставин, Беркозівку й село Копієвате, а при селищі Темчисі – «Великий ліс». Тобто усього 6490 десятин землі з Мартинівським цукровим заводом [5, спр. 1283, арк. 26]. В Україні йому належала 141 тис. десятин землі.

Із духовного заповіту Ф.А. Терещенка помітно, що його володіння знаходились у Курській, Харківській, Орловській, Могилевській, Волинській та Київській губерніях. Він мав будинки у Москві, Києві й Одесі. В Україні він був власником шести цукрових і одного рафінадного заводів [5, спр. 63, арк. 1].

Миколі Артемовичу Терещенку належало близько 80 тис. десятин землі, кілька цукрових, рафінадних заводів і винокурень, парові та водяні млини. Як видно з духовного заповіту, який залишив М.А. Терещенко, вартість його землі та нерухомості оцінювалася у суму близько 30 млн. крб. [5, спр. 799, арк. 7].

Як і брат, Микола Артемович, скориставшись ситуацією, почав орендувати, а з часом скуповувати цукрові та винокурні заводи і землі навколо них. Так, у 1870-х рр. Крупецький і Шалигінський цукрові заводи князя Барятинського, Воронізький – поміщика Левшена, Михайлівський – Кочубея, Теткінський – графа Робесп'єра належали вже М.А. Терещенку. У поміщика Кочубея підприємець купив ще 2282 десятини землі при Михайлівському хуторі у Глухівському повіті Чернігівської губернії. У цей же час він придбав 8624 десятини землі в с. Крупці князя Барятинського, у 1873 р. викупив 18860 десятин і заснував Андрусівський маєток із 13-ти економіями в Житомирському повіті Волинської губернії. У 1863 р. купив 9437 десятин у Курській губернії в селі Вольфінському [5, спр. 799, арк. 12].

Із документів, які збереглися в Центральному державному історичному архіві України, видно, що М.А. Терещенко володів землею у Чернігівській, Київській, Волинській, Подільській, Харківській, Курській та Тульській губерніях. Йому належало 5 цукрових заводів.

Взагалі у ЦДІА України міститься велика кількість документів, з яких можна зробити висновки про власність родини. Це і духовний заповіт Миколи Артемовича, його дарування дітям, дані про нерухоме майно спадкоємців Івана Миколайовича, інвентарна книга рухомого майна в Києві, оцінка нерухомого майна спадкоємців М.А. Терещенка у Києві, описи застрахованих і незастрахованих будівель і землі Ф.А. Терещенка, копія духовного заповіту Ф.А. Терещенка, опис Червонського, Коровинецького, Андрусівського, Воларинського, Головнового, Глухівського та Мартинівського маєтків, дані про майно Ф.Ф. Терещенка [5, спр. 8, 24, 25, 32, 97, 466, 497, 1283, 1708-а].

Зі збережених документів помітно, що основним заняттям родини був цукровий бізнес. Спираючись на кількісні показники окремих цукрових заводів Терещенків можна проаналізувати їхній внесок у цукрове виробництво.

На Червонському цукробуряковому заводі за сезон у середньому перероблялося 393442 центнери буряків і вироблялось до 202800 пудів (4791920 кг) цукру. Загальна вартість виробленого цукру становила 923600 крб. [5, спр. 906, арк. 1].

Коровинецьким цукровим заводом за сезон у середньому перероблялося 393442 центнери буряків, а цукрового піску вироблялось близько 286500 пудів (4798600 кг). Вартість продукції заводу – 1032200 крб. [5, спр. 906, арк. 7].

Кількість перероблених за сезон буряків на Андрушівському цукровому заводі становила 490 тис. центнерів, з них вироблялось 384 тис. пудів (5305500 кг) цукру. Вартість вироблених за рік продуктів – 921 тис. крб. [5, спр. 1672, арк. 6].

На Старо-Осятинському цукровому заводі в середньому в кампанію отримували 163 тис. пудів (2673200 кг) цукру із 23 200 центнерів буряків. Вартість вироблених за рік продуктів оцінювалась у 500700 крб. [15, спр. 843, арк. 4].

Можна підрахувати, що на чотирьох цукрових заводах Терещенків у середньому за сезон вироблялось 1037300 пудів (17569230 кг) цукру, загальна вартість якого становила 3377500 крб. Якщо до цієї цифри додати вартість цукру Мартинівського, Воронезького, Крупецького, Теткінського, Михайлівського та Тульського заводів, вона становитиме близько 12 млн. крб. У середньому в рік на шести цукрових заводах Терещенка, не враховуючи заводів, які входили до складу товариства братів Терещенків, вироблялось 1679284 пудів цукру. Якщо у 1890/91 р. в Україні вироблялось 20740 тис. пудів цукру, то це становить близько 8% всього цукру України.

Про якість продукції, виробленої заводами Терещенків, можна судити з нагород, якими були відзначені заводи. Так, Михайлівський рафінадний завод брав участь у Всеросійській виставці у Санкт-Петербурзі (1870 р.), був нагороджений золотою медаллю, у 1882 р. у Всеросійській художньо-промисловій виставці у Москві – золотою медаллю, у 1878 р. на всесвітній виставці у Парижі був нагороджений золотою медаллю, в Харкові у 1887 р. на сільськогосподарській виставці – також золотою медаллю. 1893 р. на всесвітній виставці в Чикаго – великою золотою медаллю, в 1896 р. на виставці у Нижньому Новгороді – золотою медаллю, а в 1900 р. на всесвітній виставці у Парижі – GRAND PRIX.

Документи сімейного фонду дають можливість проаналізувати забезпечення підприємств Терещенків робітниками і технічними спеціалістами, умови їхнього найму. В архіві збереглися описи маєтків та заводів, які містять відомості про кількісний і якісний склад працівників, списки робітників заводів за різні роки, доручення на управління маєтками та заводами родини, дані про заробітну плату робітників і службовців, книги видачі пенсій і допомог тощо [5, спр. 834, 930, 719, 75, 98, 99, 731, 763, 906, 904, 921].

У цукровій промисловості склалася система найму кваліфікованих спеціалістів і службовців. Між адміністрацією або власником підприємства, з одного боку, і спеціалістом, з іншого, складалися умови, де вказувався рівень заробітної плати й обов'язки сторін. Практикувався випробувальний термін. Ті, хто його витримували, складали нові умови на термін – 3, 5 або 7 років.

Підписавши умови, спеціаліст переходив у залежність від підприємця. У 1892 р. Терещенко підписав контракт з А.Ф. Войцехівським на посаду директора або помічника директора Мартинівського заводу, а з Г.І. Скачко – директора Червонського. «Впредь до истечения срока настоящего условия нанимаемый не мог отказаться от службы». У той же час Ф.А. Терещенко «по своему усмотрению, найдя не способным или не аккуратным в исполнении обязанностей, или по другим каким-либо причинам» мав право «во всякое время отказать от службы» [2, с. 3].

Крім директора на заводах була посада механіка, яка часто поєднувалась з одним із помічників директора. На початку 1880-х рр. виникла проблема збереження в осінньо-зимовий час сировини. Саме тоді була заснована посада буряководи. У 1895-1896 рр. вона впроваджена на 80 підприємствах України. Причому 17 спеціалістів мали вищу освіту, 49 – були практиками [2, с. 27].

Крім того, що кожен із Терещенків мав окрему власність, у 1870 р. вони утворили Товариство цукропромислових і рафінадних заводів братів Терещенків, куди увійшло чотири заводи. З документів видно, що персонал товариства складався з 7 осіб адміністрації, 82 особи – управителі, економі, техніки. Щорічно їм виплачувалося до 200 тис. крб. Були також професійні робітники – 160 осіб і чорнороби – 2200 осіб. За час виробництва їм виплачували близько 130 тис. крб. [4, с. 9].

Якщо аналізувати кількість працюючих на окремих заводах, то, наприклад, на Михайлівському заводі працювало 560 осіб і по ремонту до 100 чол. (120 жінок). Їх заробітна плата становила від 5 до 12 крб. у чоловіків, 4-6 крб. у жінок [4, с. 11].

Кожне виробництво потребувало робочої сили. Цукрові заводи наймали робочу силу з навколишніх сіл. Її не вистачало, тому наймали прийшлих робітників. Так, на Андрусівському заводі Волинської губернії працювало 200 робітників із Чернігівської, 200 – з Могилевської і 300 з Орловської губерній. На Червонському заводі Волинської губернії працювала Могилевська артіль з 214 осіб, Чернігівська – 250, Волинська – 275 робітників [3, с. 173].

Власники заводів частину своїх функцій (найм робітників, забезпечення сировиною та матеріалами) передавали довіреним людям. Все це оформлялося документально. Так, дорученням управителю Коровинецького заводу Житомирського повіту в листопаді 1881 р. Ф.А. Терещенко надав юридичне право приймати на роботу на завод майстрів, чорноробів і звільняти їх з різних, законних причин [2, с. 4].

Відповідну роль у забезпеченні цукрових заводів робочою силою, по будівництву, ремонтам і доставці матеріалів відігравали так звані «рядчики». Вони формували бригаду, видавали задаток робітникам, а потім підшукували роботу. 11 лютого 1870 р. житомирський рядчик Я. Ковалев забезпечив Червонський та Коровинецький заводи 40 каменярами для будівельних робіт. У 1894 р. державний селянин Глухівського повіту Чернігівської губернії В. Ахрамов забезпечив робочою силою виробництво цегли для заводів Терещенків у Волинській губернії [3, с. 10].

У більшості випадків рядчики забезпечували кваліфікованими робітниками і виступали посередниками між робітниками і підрядчиками. Підрядчики відповідали перед адміністрацією за роботу підприємства. В умовах між підрядчиком і цукропромисловцем Ф.А. Терещенком, складених 19 січня 1881 р., записано, що при недопоставці договірної кількості робітників Самойлов «відшкодовує виробничі збитки» і виплачує по 30 крб. за недоставленого робітника. Гарантією виконання умови було майно підрядчика [3, с. 11].

Підрядчики давали селянам задаток 10-15 крб., що відповідало 2-3-х місячній заробітній платі. Таким чином, робітники отримували оплату наперед. В умовах найму записувалось, що робітники зобов'язувались працювати «беспрекословно днём и ночью, в воскресенье и праздничные дни». На багатьох заводах була своя система штрафів за порушення. Наприклад, на Мартинівському заводі: за невихід на роботу крім 10 крб. штрафу робітник повинен повернути подвійний розмір задатку. Крім того, йому не виплачувалися зароблені гроші.

З введенням у 1886 р. закону про найманих робітників, промисловці відмовилися від послуг підрядчиків, що покращило умови найму для робітників.

Про умови праці на заводах Терещенків можемо судити з опису Михайлівського заводу. Для найму робітників у травні відправляли службовців. У повітовій управі укладався договір і робітникам видавалися задатки. У договорі зазначався термін найму, тривалість робочого дня, розмір заробітної плати і т. п.

Цукробурякова промисловість була двигуном розвитку всього народного господарства і, в першу чергу, землеробства. Перевага буряка над зерновими простежується у Червонському маєтку Ф.А. Терещенка на Волині. У 1889 р. засіяна пшеницею десятина давала 42,88 крб. виторгу, а цукровим буряком – 76 крб. У 1890 р. відповідно 49,28 і 101 крб.; у 1891 р. – 85,35 і 121 крб.; у 1892 р. – 64,4 і 67 крб.; у 1893 р. – 40 і 167 крб.; у 1894 р. – 56 і 174 крб.; у 1895 р. – 86,45 і 140 крб. [5, спр. 906, арк. 18].

Середній урожай в одинадцяти економіях Червонського маєтку за 10 років становив на 1 дес.: пшениці озимої – 92 пуд., ярої – 75 пуд., цукрових буряків – 109 берков; середні затрати на 1 пуд озимої пшениці – 60 коп., ярої – 50 коп., буряків – 8,5 коп. Середній прибуток на 1 пуд озимої пшениці – 81 коп., ярої – 70 коп., буряків – 115 коп. У Мартинівському маєтку Терещенків виростили на 1 дес. землі 96 пуд. озимої пшениці вартістю 96 крб., 70 пуд. ярої – на 64 крб., 91 пуд. вівса – на 50 крб., 107 берк. буряків – 324 крб. [5, спр. 906, арк. 27]. Подібні приклади можна навести й по інших маєтках та економіях Терещенків.

Поступово сусідні господарства втягувалися у сферу впливу заводів, де головною товарною культурою став цукровий буряк. Так, для потреб Червонського, Андрушівського, Коровинецького, Старо-Осятинського цукробурякових заводів 3/4 цукрових буряків Терещенки отримували зі своїх плантацій, а 1/4 купували в сусідніх землевласників.

Результати виробництва знаходились у прямій залежності від якості сировини. Проводилася робота, спрямована на покращення якості цукрового буряка. У сімейному архівному фонді родини Терещенків зберігся звіт Південно-російського товариства землеробства і сільської промисловості про досліди, проведені у Червонському маєтку. В результаті дослідницької діяльності підвищувалась урожайність буряків. Агротехнічні знання поширювалися промисловцями серед землеробів [5, спр. 955, арк. 3].

Господарства, які спеціалізувалися на цукровому виробництві, мали й інші вигоди. Цукрові заводи країни виробляли від 7 до 10 млн. пудів чорної патоки на рік. Патока була якісною сировиною для винокурень.

З документів видно, що на Теткінському винокурному заводі М.А. Терещенка щорічно перероблялося на спирт близько 300 тис. пудів чорної патоки (4920 тис. кг); на Червонському винокурному заводі Ф.А. Терещенка – 185 тис. пудів (3 034 400 кг); на Андрушівському винокурному заводі М.А. Терещенка – 250 тис. пудів (4 100 тис. кг) [5, спр. 799, арк. 9].

Винокуріння деякий час відігравало важливу роль у підприємницькій діяльності, в накопиченні капіталів. У 1860 р. у Волинській губернії налічувалося 328, у Подільській – 251 винокурня. Терещенки мали кілька винокурень у Волинській, Курській, Київській губерніях. М.А. Терещенку належав Текінський, Андрушівський винокурний заводи. Його брат володів Червонським винокурним заводом, а також винокурнею у с. Пилипи Волинської губернії та ін.

Лише за один рік валова вартість винокурного спирту на винокурнях Терещенків становила: на Червонському заводі – 560245 крб., Андрушівському – 875600 крб., Тетківському – 985500 крб., на винокурнях с. Пилипи – 103 тис. крб., с. Телепін – 147 тис. крб., с. Мельники – 204300 крб. [5, спр. 843, арк. 3]. Тобто майже 3 млн. крб. на рік. Щорічний вихід спирту з однієї винокурні Терещенків у середньому становив близько 1 395 875 літрів.

Винокуріння, переробляючи продукцію сільського господарства, попутно давало корм для худоби. Винокуріння давало казні у вигляді податку зі спирту близько 1/3 частини всіх державних прибутків.

На бурякових плантаціях і цукрових заводах України постійно було зайнято від 50 до 70 тис. робітників. Галузь сприяла розвитку торгівлі, впливала на зростання життєвого рівня населення, забезпечувала зайнятість малоземельного селянства, сприяла втягуванню землеробства у товарно-грошові відносини. Збут цукру і спирту, особливо за кордоном, сприяв припливу нових капіталів, що пожвавлювало економічне життя краю.

Таким чином, дослідивши та проаналізувавши численну групу документальних джерел сімейного архіву родини Терещенків, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України м. Києва, можна зробити висновок, що вони дають можливість вивчити підприємницьку діяльність відомої родини цукрозаводчиків Терещенків, а також є надзвичайно цінним джерелом для дослідження розвитку цукрового виробництва в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ежегодник по сахарной промышленности за 1895-1896 гг. – К., 1897. – 124 с.
2. Описание свеклосахарных и винокурных заводов Ф.А. Терещенко. – К., 1900. – 27 с.
3. Раковский А.Е. Сахарная промышленность Украины во 2 пол. XIX в. / А.Е. Раковский. – Чернигов, 1992. – 173 с.
4. Товарищество свеклосахарных и рафинадных заводов братьев Терещенко в Киеве. – К., 1900. – 42 с.
5. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 830, оп. 1.

REFERENCES

1. Ezhegodnik po sakharnoy promyshlennosti za 1895-1896 gg. – K., 1897. – 124 s.
2. Opisaniye sveklosakharnykh i vinokurnykh zavodov F.A. Tereshchenko. – K., 1900. – 27 s.
3. Rakovskiy A.E. Sakharnaya promyshlennost Ukrainy vo 2 pol. XIX v. / A.E. Rakovskiy. – Chernigov, 1992. – 173 s.
4. Tovarishchestvo sveklosakharnykh i rafinadnykh zavodov brat'yev Tereshchenko v Kieve. – K., 1900. – 42 s.
5. Tsentralnyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrayiny u m. Kyuyevi, f. 830, op. 1.

Ткаченко О., Грукач В. Документы семейного архива Терещенко как источник изучения развития сахарного производства в Украине второй половины XIX – начала XX в.

В статье рассматриваются документы семейного фонда семьи Терещенко, хранящиеся в Центральном государственном историческом архиве Украины в г. Киеве, которые являются ценным источником для изучения развития сахарного производства в Украине второй половины XIX – начала XX в. В документах находим сведения о недвижимом имуществе семьи, количество земли, которой они владели в Курской, Волынской и Киевской губерниях, о деятельности сахарных и винокурных заводов, торговле сахаром, условиях найма рабочих и технических специалистов, обеспечении производства сырьем и материалами.

Целью статьи является исследование предпринимательской деятельности семьи Терещенко, в частности сахарного производства во второй половине XIX – начале XX в. на основании архивных источников.

При написании статьи были использованы следующие методы: исторический, хронологический, анализа и сравнения, статистический.

Ключевые слова: *семья Терещенко, промышленность, мануфактура, сахарное производство, сырье, предприятие.*

Tkachenko O., Grukach V. Documents of Tereshchenkos' family archive as a source to study of sugar production development in Ukraine in the second half of XIXth – early XXth century.

The article deals with the documents of the Tereshchenko family archive, located in the Central State Historical Archive of Ukraine in Kiev and are a valuable source for the study of sugar production development in Ukraine in the second half of XIXth – early XXth century. One can find information about family real estate, land amount, that they owned in Kurs'k, Volin' and Kyiv regions, sugar refineries and

wine distilleries activities, sugar trade, workers and technicians involvement, production support with raw and other materials.

The aim of the article is the study of the Tereshchenkos' entrepreneurial activity, in particular sugar production in the second half of the XIXth – early XXth century on the basis of archival sources.

Historical, chronological, analysis and comparison, the statistical methods were used in writing of the article.

Keywords: *the Tereshchenko family, industry, manufacture, sugar production, raw materials, enterprise.*

Одержано 23.03.2016.

УДК 94:321.64(477) «192/193»

Оксана Тарапон
(Переяслав-Хмельницький)

ДЕФОРМАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ПАРТІЙНО-БЮРОКРАТИЧНОЇ ВЕРХІВКИ: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ КРИЗИ РАДЯНСЬКОГО ЛАДУ

У статті висвітлено зародження бюрократично-корупційних моделей поведінки в Радянській Україні в 1920-1930-і рр. Антигуманна, антилюдська суть більшовицького режиму, заснованого на вузькій корпоративності, антагонізмі та насильстві, зумовили масові деформації морально-етичних цінностей суспільства і стали основою визрівання кризових явищ радянського ладу. Відсутність органів контролю за діями влади та її безкарність зумовили поширення зловживань, пияцтва, бюрократії, корупційних схем відмивання державних коштів і розкрадання громадського майна.

Ключові слова: *партноменклатура, бюрократія, морально-етичні цінності, корупція, зловживання.*

Криза радянської системи управління, на наше переконання, закладалася з перших років будівництва країни Рад і корінилася в ідеологічній основі більшовизму. Антигуманна, антилюдська суть більшовицької моделі управління, заснованої на вузькій корпоративності, антагонізмі і насильстві, що зумовили масові деформації морально-етичних цінностей суспільства, систему подвійних стандартів, масового пристосуванства, збайдужіння, безвідповідальності (в умовах колективної відповідальності) і професійної некомпетентності стали причиною внутрішньої кризи, міною уповільненої дії. На наше переконання, саме нівелювання морально-етичної шкали цінностей стало причиною визрівання кризових явищ радянського ладу. Попри той загалом позитивний імідж радянської соціальної політики, цей режим, цементований насильством і терором, був приречений. Однак, його крах не означає автоматичного звільнення від тих ціннісних стереотипів, які формувалися потужним апаратом агітації та пропаганди, а моральне оздоровлення суспільства потребує тривалого часу і значних зусиль всіх суспільних і державних структур України.

Радянська система влади будувалася на класово-партійній основі, опиралася на марксистську доктрину класової боротьби та диктатури пролетаріату. Методи, взяті більшовиками на озброєння під час боротьби за владу, були перенесені на терени мирного будівництва, а спокуса досягати швидких позитивних політичних результатів засобами насильства і партійної диктатури зумовила стрімке формування держави тоталітарного зразка. Якщо в період збройної боротьби за владу ще можна було якимось чином виправдовувати методи насильства і терору проти мирного населення, то в мирних умовах